

Fagforeningsmarkedet – prisforskelle og medlems- forskydninger

**Flemming Ibsen, professor, Institut for Statskundskab,
Aalborg Universitet, ibsen@dps.aau.dk**

**Laust Høgedahl, PhD-stipendiat, Institut for Statskundskab,
Aalborg Universitet, hogedahl@dps.aau.dk**

**Steen Scheuer, professor, Institut for Ledelse og Virksomhedsstrategi,
Syddansk Universitet, steen.scheuer@sdu.dk**

Perioden 2002 til 2012 har budt på flere politisk-institutionelle ændringer, der har ført til en øget liberalisering af fagforening- og A-kassemedlemskab i Danmark. Disse ændringer har faciliteret store medlemsvandringer mellem særligt de aftalebærende LO-forbund og de alternative eller 'gule' fagforeninger. Artiklen analyserer disse medlemsskift ved hjælp af surveydata. Hvorfor skifter lønmodtagere fagforening, og hvilke lønmodtagersegmenter er mest tilbøjelige til at skifte? Den altafgørende årsag til skift af fagforening viser sig at være 'prisen på medlemskab'. Derfor kortlægges og analyseres prisforskellen mellem de aftalebærende – og alternative fagforeninger set relativt til de ydelser, som fagforeningerne tilvejebringer for deres medlemmer. Senere analyseres markedsformen for dette nye fagforeningsmarked ved hjælp af mikroøkonomisk teori. Afslutningsvis præsenteres og diskuteres, hvilke strategiske muligheder LO-forbundene har i denne optik for at tackle den nye konkurrencesituation på fagforeningsmarkedet.

Fremvæksten af et fagforeningsmarked

Et væsentligt karakteristika ved den danske arbejdsmarkedsmodel har været den høje organisationsprocent på både lønmodtager- og arbejdsgiverside. Det betød en bred opbakning til de faglige organisationer, som gav dem styrke til at udvikle et andet særtræk ved den danske model: Indgåelsen af kollektive

aftaler om løn- og arbejdsvilkår med arbejdsgiverorganisationerne. Aftalemodellen hviler derfor på opbakningen til de aftalebærende organisationer, men denne opbakning har de sidste 10 til 15 år været vigende, ikke mindst fordi et stigende antal lønmodtagere enten har valgt at være uorganiserede eller fravalgt de aftalebærende organisationer til fordel for de ideologisk alternative organisationer. De alternative organisationers særkende er, at de ikke er overenskomstbærende, og at de derfor kan tilbyde en pakke, bestående af A-kasse og fagforening til en betydeligt lavere pris end de aftalebærende organisationer: LO, FTF og AC. Disse prisforskelle har altid hersket i den periode, hvor de alternative organisationer har eksisteret, men de har fået en særlig betydning efter skabelsen af et egentligt 'fagforeningsmarked' efter VK-regeringens tiltrædelse i 2001. De alternative organisationers priskonkurrence og markedsføringsstrategi kombineret med en række ændringer i lovgivningen omkring A-kasseforsikring m.m. har betydet en tiltagende medlemsafgang fra især LO-forbundene til de alternative. Det relevante forskningsspørgsmål er derfor: Hvad er årsagen til dannelsen af 'fagforeningsmar-

Tabel 1: Fagforeningsmedlemmer fordelt på organisationsområde, 1995-2011 (antal i tusinder, ændring i pct.).

	År				Ændring fra 1995 til 2011	
	1995	2000	2005	2011		
Hovedorganisation	----- i tusinder -----					%
LO	1.208	1.167	1.142	917	-291	-24
FTF	332	350	361	356	24	7
AC*	132	150	163	188	56	42
Lederne	75	80	76	88	13	17
Alternative	53	68	94	173	120	226
Øvrige uden for HO'erne*	62	55	57	54	-8	-13
I alt	1.862	1.870	1.893	1.776	-86	-5
Uorganiserede	685	744	747	879	194	28
Lønmodtagere og ledige	2.547	2.614	2.640	2.655	108	4
Organisationsgraden i %	73,1	71,5	71,7	66,9	-6	
Eksklusiv alternative i %	71,0	68,9	68,1	60,4	-11	

Kilde: *Statistisk Årbog* og *Statistisk Tiårsoversigt*, forskellige år. København: Danmarks Statistik samt LO-medlemsstatistik.

*1. januar 2009 valgte IDA og Landinspektørforeningen at forlade AC. Begge forbund er alligevel medregnet i AC-gruppen.

kedet' for A-kasse- og fagforeningsmedlemskab, hvor stor er prisforskellen mellem de aftalebærende organisationer og de alternative, hvordan har forskellene udviklet sig under den borgerlige regering, og, ikke mindst, hvordan skal de aftalebærende organisationer reagere på disse prisforskelle?

I denne artikel beskriver vi først medlemsudviklingen på det danske arbejdsmarked i perioden fra 1995 til 2011, hvor vi dokumenterer den betydelige medlemsafgang fra LO-forbundene til de alternative og aktørernes egne angivne årsager til skift af fagforening (Ibsen, Høgedahl og Scheuer, 2012). Herefter gennemføres en empirisk analyse af de absolutte og relative prisforskelle før og efter skat mellem de aftalebærende – og de alternative organisationer. Dernæst præsenteres en beskrivelse af årsagerne til fremvæksten af et marked for A-kasse- og fagforeningsmedlemskab, og markedsformen på dette marked analyseres ved hjælp af mikroøkonomisk

teori. Artiklen afsluttes med en analyse af de overenskomstbærende fagforeningers mulige strategivalg i forhold til de alternative organisationers priskonkurrence.

Medlemsbevægelser på fagforeningsmarkedet

Tabel 1 viser, at det samlede antal fagforeningsmedlemmer set i absolutte tal er gået relativt beskedent tilbage fra højdepunktet i 1995 frem til i dag, hvor der i 2011 'kun' var 86.000 færre medlemmer totaltset, end tilfældet var i 1995. Det vil altså sige, at det totale antal fagforeningsmedlemmer ikke er faldet videre voldsomt de sidste 15 år. Men udviklingen i det absolutte medlemstal skal i høj grad ses i forhold til det samlede tal for alle *lønmodtagere inkl. ledige*, der i perioden 1995-2011 er vokset med 108.000. Det betyder, at *organisationsgraden* er faldet fra 73,1 % i 1995 til 66,9 % i 2011. Faldet i den samlede organisationsgrad skyldes, at antallet af uorganiserede er steget markant. Fra

Tabel 2: Organiserede lønmodtageres tidligere organisation(er), 2010 (i pct.).

Nuværende organisationsstatus	Tidligere organisationsstatus							
		LO	FTF	AC	Lederne	Uden for HO'erne	Alternative	Uorganisere-
	LO	12	2	1	1	1	3	4
	FTF	11	2	1	1	1	2	3
	AC	7	1	4	1	0	1	8
	Lederne	19	5	2	.*	1	5	7
	Uden for HO'erne	11	2	2	1	0	1	4
	Alternative	23	6	2	4	1	4	7
	Uorganiserede	30	9	11	1	1	3	.*

Kilde: LMO (Ibsen 2010), n = 4107, spg.: *Hvilke organisation(er) har du inden for de sidste ti år været medlem af?* (multiple)

*Tal kan i sagens natur ikke forekomme.

1995 til 2011 er antallet af uorganiserede lønmodtagere vokset med hele 194.000, hvilket betyder, at hver tredje lønmodtager i 2011 ikke var medlem af en faglig organisation.

En anden afgørende tendens i bevægelserne på fagforeningsmarkedet ud over stigningen i antallet af uorganiserede, er bevægelserne mellem hovedorganisationerne og særligt fra hovedorganisationerne til de alternative. Forbund, der organiserer lønmodtagere med en mellemlang eller lang videregående uddannelse, oplever i perioden et stagnerende eller stigende medlemstal. FTF har kunnet notere en pæn stigning fra 1995 til 2005, hvorefter medlemstallet falder en smule frem til 2011. Lederne er gået frem med 13.000 medlemmer fra 1995 til 2011. Forbund under AC, der organiserer lønmodtagere med en videregående uddannelse, har i perioden 1995 til 2011 oplevet en medlemsfremgang på 56.000 svarende til en stigning på hele 42 procentpoint.

Medlemsudviklingen har derimod været negativ for forbundene under LO. LO's medlemstal topper historisk højt i 1995 med 1.208.000 kontingentbetalende medlemmer. Siden har medlemstallet været i frit fald og nåede i 2011 under én million kontingentbetalende medlemmer – svarende til et tab

i perioden 1995 til 2011 på over en kvart million eller lige knap hvert fjerde medlem. Medlemstabet accelererede særligt i perioden 2005 til 2011, hvor LO alene mistede 225.000 medlemmer. Det betyder, at LO er gået fra at dække knap halvdelen af alle danske lønmodtagere i 1995 til lidt over hver tredje i 2011.

Ser vi lidt nærmere på *bruttobevægelserne* mellem hovedorganisationerne, optræder der nogle ganske tydelige forskelle, som det fremgår af tabel 2. Tabel 2 består af surveydata fra undersøgelsen Lønmodtagere Organisering i Danmark (LMO-undersøgelsen). Surveyen indeholder 4107 besvarelser fra danske lønmodtagere og er repræsentativ for den aktive danske arbejdsstyrke på både køn, alder, geografi og ikke mindst organisationsstatus. Tabel 2 viser respondenternes nuværende organisationsstatus krydset med deres selvrapporterede organiseringskift på baggrund af spørgsmålet 'Hvilke organisation(er) har du inden for de sidste ti år været medlem af?'. På den måde kan vi få et repræsentativt billede af bevægelser på fagforeningsmarkedet de sidste ti år.

12 pct. af LO-medlemmerne angiver, at de tidligere har været medlem af et andet LO-forbund, og dermed er den interne bevægelse

mellem LO-forbundene en af de største bevægelser på fagforeningsmarkedet. Det hænger fint sammen med, at der generelt findes en høj personaleomsætning blandt LO-job og dermed også mellem de faglige organisationer inden for LO. Tabellen viser endvidere, at de strukturelle ændringer i høj grad betyder, at mange LO-medlemmer 'uddanner sig ud' af LO. 11 pct. af FTF'erne og syv pct. af AC'erne er således tidligere medlem af et LO-forbund. Omvendt er kun tre pct. af LO-medlemmerne enten tidligere medlem af et forbund under FTF eller AC.

Den gruppe af lønmodtagere, der indeholder flest tidligere LO-medlemmer, er de uorganiserede. Her har 30 pct. tidligere været medlem af et eller flere LO-forbund inden for de sidste ti år – svarende til 257.000 lønmodtagere. Blandt de alternative har 23 pct. været medlem af et eller flere LO-forbund, mens tallet for Lederne er 19 %. Mere detaljerede analyser viser, at det er særligt HK og 3F, der mister medlemmer til de alternative fagforeninger (Ibsen, Høgedahl og Scheuer, 2012). Tabellen bekræfter, at LO i høj grad mister medlemmer til de to konkurrerende segmenter: De alternative og de uorganiserede.

Årsag til skift fra LO-forbund til de alternative

Teori, der søger at forklare, hvorfor medlemmer vælger at organisere sig i en faglig organisation, og derfor implicit forlade en faglig organisation, bygger på to forskellige antagelser:

- Lønmodtagernes forventninger om egen økonomisk fordel i form af forbedrede løn- og arbejdsvilkår, beskyttelse mod overgreb fra ledelsens side og bistand i tilfælde af ledighed, '*det nyttebetonede eller utilitaristiske argument*'
- Lønmodtagernes ønske om at være en del af et fællesskab, kæmpe sammen med kolleger om forbedring af de kollektive overenskomster og udvise solidaritet med

andre lønmodtagere, det '*altruistiske, holdningsprægede eller værdimæssige argument*' (Ibsen, Høgedahl og Scheuer, 2012; Schnabel og Wagner 2005; Visser, 2002; 2006).

Det utilitaristiske perspektiv er traditionelt blevet dyrket af neoklassiske arbejdsmarkedsøkonomer, der sætter udbuddet af ydelser i forhold til prisen på ydelserne (fx Berkowitz, 1954 og Pencavel, 1971). Det vil sige, at antallet og kvaliteten af *ydelser* – kollektive som individuelle – der udbydes af en fagforening, i høj grad skal betragtes *relativt i forhold til prisen på medlemskab*. Jo højere kontingent, jo flere ydelser bør der indgå i 'pakken', for at medlemskabets værdi svarer til prisen.

Men hertil kan indvendes, at et stærkt tilhørsforhold til den dominerende norm i et fagligt fællesskab kan influere på prisfølsomheden blandt medlemmer. Hvis lønmodtagerne føler et stærkt tilhørsforhold til den faglige organisation – enten i form af et 'klassefællesskab' eller 'professionsfællesskab' (Scheuer, 1986) – nedsættes prisfølsomheden. 'Social Custom'-teoretikerne (fx Booth, 1985) hævder, at lønmodtageren oplever en nyttemaksimerende effekt af den status og den anerkendelse, som medlemskabet giver i lønmodtagerens omgivelser – og denne *normative* effekt vil øge værdien af det fagligt medlemskab. Og omvendt: Hvis medlemmer ikke oplever et normativt tilhørsforhold til fagforeningen, øges prisfølsomheden.

Tabel 3 viser, hvad medlemmer, der har bevæget sig fra et LO-forbund til en alternativ organisation, angiver som årsag til deres skift.

'På grund af pris' er den altovervejende anledning, lønmodtagerne selv angiver som årsag til skift fra et LO-forbund til en alternativ fagforening. Lige knap fire ud af fem (78 %) af de skiftende medlemmer angiver denne år-

Tabel 3: Lønmodtageres årsager til skift fra et LO-forbund til en alternativ organisation, 2010 (i pct. af respondenter).

Hvad var årsagen til, at du skiftede til din nuværende fagforening/faglige organisation?	
<i>Utilitaristiske årsager</i>	<i>Multiple – i pct. af respondenter</i>
På grund af pris	78
Fordi de ikke varetager mine interesser	25
Fordi rådgivningen er dårlig	17
Fordi jeg har oplevet at være blevet dårligt behandlet	11
Fordi de modarbejder mine interesser	4
Fordi jeg er utilfreds med medlems-tilbuddene	3
<i>Normative årsager</i>	
Fordi min tidligere organisation støttede politiske partier	21
Fordi jeg er utilfreds med administrationen	19
Pga. deres måde at håndtere konflikter/strejke på	8

Kilde: LMO (Ibsen 2010) n = 238.

sag til, at de har valgt en alternativ organisation frem for et LO-forbund.

Dette vidner om, at de skiftende medlemmer handler målrationelt og utilitaristisk. Hvis prisen på medlemskab ikke står mål med værdien af ydelserne, vil medlemmer have en tendens til at søge de billigere alternative organisationer. Denne tese styrkes yderligere af, at hver fjerde af de skiftende medlemmer angiver 'Fordi de ikke varetager mine interesser' som årsag til skift.

Vi kan supplere årsagsanalysen med en multinominel regressionsanalyse på baggrund af vores survey data for at få et mere nuanceret billede af de forhold, der spiller ind, når lønmodtagere vælger at forlade et aftalebærende forbund til fordel for en alternativ organisation.

Vores afhængige variabel i modellen hedder således:

2 – Medlemmer af aftalebærende fagforeninger (referencekategori)

1 – Medlemmer af alternative fagforeninger, der har skiftet fra en aftalebærende fagforening.

Som vist i tabel 4 er outputtet i modellen en 'odds ratio', som udregnes ud fra vores referencekategori 'Medlemmer af de aftalebærende fagforeninger, der ikke overvejer at skifte til en alternativ fagforening', i ratio til 'Medlemmer af alternative fagforeninger, der har skiftet fra en aftalebærende fagforening'. Når det i modellen eksempelvis fremgår, at odds rationen for medlemmer af de alternative organisationer, der har stemt på 'blå blok', er 3,7, betyder det, at chancen er 3,7 gange så stor for, at alternative medlemmer, der tidligere har været medlem af et aftalebærende forbund, har stemt på 'blå blok', i forhold til nuværende medlemmer af aftalebærende fagforeninger, der ikke overvejer at skifte til en alternativ fagforening.

Tabel 4: Skiftende medlemmers odds ratioer set i forhold til loyale medlemmer.

Multinominel regressionsanalyse	
Medlem af en alternativ (tidligere medlem af en aftalebærende)	Odds ratio Exp(B)
<i>Baggrundsvariable:</i>	
Mand	ns.
Under 41 år*	2,0
Ansæt i privat sektor**	2,9
<i>Institutionelle forhold:</i>	
Ikke dækket af en tillidsrepræsentant ***	3,9
Ikke dækket af en overenskomst *	1,9
<i>Holdninger og værdier:</i>	
Stemte på blå blok ved sidste valg (nov. 2008 red.) ***	3,7

Kilde: LMO (Ibsen 2010), n = 3858 Signifikansniveauer: *(0,01<p≤0,05),**(0,001<p≤0,01) *** (p≤0,001).

Regressionsanalysen viser tydeligt, at sandsynligheden for at skifte fra en aftalebærende fagforening til en alternativ stiger markant, hvis medlemmet ikke er dækket af en overenskomst og/eller en tillidsrepræsentant. De institutionelle forhold på arbejdspladsen har således ganske afgørende indflydelse, når lønmodtagere skifter fra en aftalebærende fagforening til en alternativ. Det samme gælder, hvis medlemmet arbejder i den private sektor, er under 41 år gammel og stemmer på enten Venstre, Konservative, Liberal Alliance eller Dansk Folkeparti. Yderligere analyser viser at medlemmer, der vælger at skifte til en alternativ organisation på bekostning af et LO-forbund, udtrykker svage solidariske holdninger i forbindelse med faglig organisering (jf. Ibsen, Høgedahl og Scheuer 2012).

Det betyder (jf. den teoretiske diskussion ovenfor), at det skiftende segment af medlemmer er særlig prisfølsomme, netop fordi, de skiftende medlemmer ikke har normative motiver forbundet med et fagligt medlemskab. Derfor spiller prisen på det faglige kontingent en afgørende rolle, når lønmodtagere vælger at vende aftalebærende fagbevægelse ryggen. Incitamentet bliver yderligere forstærket, hvis medlemmet som nævnt ikke er dækket af en overenskomst og/eller tillidsrepræsentant. Det kan tolkes som, at disse medlemmer ikke føler, at de aftalebærende fagforeningers ydelser står mål med prisen på det faglige kontingent, hvilket gør medlemskab af en billigere alternativ organisation mere værdifuldt, da der her er en bedre balance mellem ydelser og pris.

Sammenfattende kan vi konstatere, at de sidste 15 år har budt på store medlemsbevægelser på 'fagforeningsmarkedet'. De største bevægelser er dels gennemført fra status som 'medlem af en fagforening' til status som 'uorganiseret', dels fra 'medlem af et aftalebærende LO-forbund' til 'medlem af en alternativ organisation'. Samlet set er organisationsprocenten faldet på det danske ar-

bejdsmarked. Årsagen til vandringen fra LO-forbundene er ifølge medlemmerne selv dels prisforskellen mellem det høje LO-kontingent og det lave alternative kontingent, dels støtten fra LO-forbundene til politiske partier og oplevet dårlig service eller manglende service. Men den statistiske supplerende analyse viser, at sandsynligheden for fravalg af LO-forbund til de alternative stiger markant, hvis LO-arbejderne stemmer borgerligt, arbejder i den private sektor og ikke er dækket af hverken en overenskomst eller en tillidsrepræsentant. Med andre ord: leverer LO-forbundene ikke hele pakken fra den danske model, vil medlemmerne ikke acceptere at betale den fulde pris og flytter derfor til de alternative organisationer, hvor prisen passer bedre til ydelsesniveauet. Prisfølsomheden afhænger ligeledes af, hvorvidt medlemmerne føler et værdimæssigt og normativt tilhøreforhold til LO-forbundene.

Analyse af prisforskel – metode og data

Priser på fagforenings- og A-kassekontingent er beregnet for *udvalgte forbund* og *A-kasser*. De udvalgte eksempler er følgende.

- LO; herunder
 - NNF
 - Dansk Metal
 - HK
 - 3F
 - FOA
 - Socialpædagogisk Landsforening (SL) samt
 - Dansk EI-forbund.
- AC; herunder
 - DJØF
 - IDA
 - Gymnasielærernes fagforening (GL) samt
 - Lægeforeningen.
- FTF; herunder
 - Danmarks Lærerforening
 - Dansk Sygeplejeråd
 - BUPL samt
 - Finansforbundet.

- Alternative fagforeninger (ALT); herunder
 - KRIFA og
 - Det faglige hus, der tæller de faglige organisationer Fagforeningen Danmark, Funktionærkartellet og 2B.
- Lederne.

Rent metodisk er det *totale* beløb – ’fagligt kontingent og A-kasse’ - udregnet under forudsætning af fuldtidsforsikring eksklusiv efterlønsbidrag. Pga. variationer i de enkelte forbund er visse faglige kontingenter udregnet som *gennemsnitspriser*. Årsagen til variationen er, at mange forbund, og særligt LO-forbund, benytter en kontingentpolitik, der er opdelt på et *forbunds*kontingent og et *afdelings*kontingent plus eventuelle lokale og nationale klubkontingenter o. lign. Mange afdelinger under LO-forbund er suveræne og kan derfor helt uafhængigt af forbundet eller andre afdelinger selv bestemme størrelsen på afdelingskontingentet. Derfor findes ganske store variationer mellem afdelingerne hos nogle forbund: Eksempelvis koster det billigste afdelingskontingent hos Dansk El-forbund 162 kr./måned, mens det dyreste koster 304 kr./måned – en difference på 88 pct. mellem afdelingerne. Hertil kommer, at mange forbund har en lang række kontingenttyper. Det gælder fx Fødevareforbundet NNF, der har over 80 forskellige kontingenttyper.

De rå data er derfor et udtryk for gennemsnitspriser for ”fuldtidsmedlemmer”. Det betyder bl.a., at visse rabatordninger og ekstra gebyrer er udeladt i tabellerne. Data er hentet på fagforeningernes hjemmesider og Pensionsstyrelsens opgørelse over A-kasserne. Priserne er blevet sendt til de respektive fagforeninger, som har haft mulighed for at komme med indvendinger. Priserne er indhentet januar 2012.

Sammenligningen kompliceres yderligere af ændringen i skattereglerne pr. 1. januar 2011. Der blev i forbindelse med ”Genopretnings-

pakken” vedtaget et loft på 3000 kr./år over fradraget på lønmodtageres faglige kontingent. Loftet betyder, at medlemmer med faglige kontingenter over 250 kr. om måneden rammes på pengepungen. Derved er en sammenligning af kontingentpriser før og efter skat mere retvisende som udtryk for lønmodtagerens reale omkostninger. Priserne efter skat er beregnet ud fra en skattepct. på 33,5. Det bemærkes i forbindelse med loftet over fradraget på fagforeningskontingenter, at indbetaling til A-kasse ikke er påvirket heraf.

Aftalebærende fagforeninger og alternative organisationer – Prisdifferencer på A-kassekontingent og fagforeningskontingent

I dette afsnit analyseres prisdifferencerne mellem udvalgte forbund både *før* og *efter skat*. Priserne er defineret i henholdsvis *absolutte* og *relative* priser. Den *absolutte* er prisen på fagforening eller A-kasse i kr./måned. Den *relative* er den forholdsmæssige pris, dvs. den procentmæssige afvigelse mellem to kontingenter. De *absolutte* og *relative* priser opgøres først *før skat* og senere *efter skat*. De *totale* priser er udregnet som summen af det faglige kontingent og A-kassekontingentet. Det betyder, at eventuelle rabatter ved dobbeltmedlemskab (medlem i både fagforening og A-kasse) ikke er medregnet i tabellerne.

Tabel 5 viser alene de absolutte priser for fagforening og A-kasse, før og efter skat. Det ses eksempelvis, at et medlemskab ved KRIFA koster 155 kr. om måneden for fagforening og 453 kr. om måneden for A-kasse. Totalt bliver det en pris på 608 kr./m. Fagforeningskontingenter er billigst hos de alternative fagforeninger, mens indbetaling til A-kasse er markant billigere i AC, LH og FTF.

Den totale månedspris på 658 kr. i Finansforbundet og 692 kr. i IDA er blandt undersøgelsens laveste, hvis vi ser bort fra Lederne på 600 kr. og de alternative. I LO har NNF den højeste pris på A-kasse og ligeledes den

Tabel 5: Absolutte kontingentsatser før og skat, kr./måned (2012)

	Før skat			Efter skat		
	Fagforening	A-kasse	Total	Fagforening	A-kasse	Total
LO:						
NNF	512	476	988	428	317	745
Metal	489	468	957	405	311	716
HK	403	451	854	319	300	619
3F	466	474	940	382	315	697
FOA	453	444	897	369	295	664
SL	520	429	949	436	285	721
Ei-forbundet	470	464	934	386	300	695
<i>LO vægtet gennemsnit</i>	<i>454</i>	<i>460</i>	<i>914</i>	<i>370</i>	<i>305</i>	<i>675</i>
FTF:						
DLF	506	411	917	422	273	695
DSR	451	396	847	367	263	630
BUPL	504	420	924	420	279	699
Finansforbundet	240	418	658	160	278	438
<i>FTF vægtet gennemsnit</i>	<i>436</i>	<i>411</i>	<i>847</i>	<i>353</i>	<i>273</i>	<i>626</i>
AC:						
DJØF*	298	415	713	214	276	490
IDA (Ingeniørerne)	287	405	692	203	269	472
DM**	380	462	842	296	307	603
Lægeforeningen	352	415	767	268	276	544
GL**	421	462	883	337	307	644
<i>AC vægtet gennemsnit</i>	<i>324</i>	<i>424</i>	<i>748</i>	<i>240</i>	<i>281</i>	<i>521</i>
Alternative:						
KRIFA	155	453	608	103	301	404
Det faglige hus	99	455	554	66	303	369
<i>ALT vægtet gennemsnit</i>	<i>128</i>	<i>454</i>	<i>581</i>	<i>85</i>	<i>302</i>	<i>387</i>
LH(Lederne)	172	428	600	114	285	399

Kilde: De respektive faglige organisationers hjemmesider, Pensionsstyrelsen, Danmarks Statistik, LO medlemsstatistik (lo.dk)

*Anbefaler AAK ** Anbefaler MA.

højeste *totalpris*, mens medlemmerne i HK har den laveste totale månedspris. Den laveste pris på fagforening er 99 kr. i Det Faglige Hus, mens den højeste er i SL med 520 kr. i måneden. Prisen hos lederne er på 172 kr. i fagligt kontingent og 428 kr. for A-kassekontingentet.

Før 2011 var hele fagforeningskontingentet fradragsberettiget, men som konsekvens af vedtagelsen af 'genopretningspakken' er der

fra 1. januar 2011 et loft på 250 kr. om måneden. Det betyder, at medlemmer i fagforeninger, hvor kontingentet overstiger 250 kr., betaler et forholdsvis større beløb efter skat fra 1. januar 2011. Medlemmer af KRIFA betaler 85 kr. om måneden for medlemskab af en fagforening. Hos Lederne er prisen 114 kr. om måneden efter skat, mens medlemmerne i LO betaler mellem 319 kr. (HK) og 436 kr. om måneden (SL). Hos akademikerne (AC) ligger kontingentet mellem 203

kr./md. (IDA) og 337 kr./md. (GL) efter skat. Hos FTF finder vi den største interne forskel mellem forbundene, hvor medlemmer af Finansforbundet betaler 160 kr. om måneden efter skat, mens medlemmer af Danmarks Lærerforening betaler 422 kr. om måneden efter skat.

Medlemmerne i LO-forbundene betaler generelt den højeste pris for A-kasse, de næst-dyreste A-kasser finder vi hos de alternative. Dog skal det her bemærkes, at både HK's og El-Forbundets A-kasse er billigere end de alternative.

De billigste A-kasser finder vi hos forbundene i FTF og AC, der ligger markant under både LO's A-kasser og de alternatives. Taget i betragtning, at det kun er administrationsbidraget, der kan variere fra A-kasse til A-kasse, er denne forskel ganske betragtelig. FTF og AC er markant billigere end LO-forbundenes, fordi de administrative udgifter hos FTF- og AC-A-kasser er undtaget for driften af mindre lokale afdelinger. Mange LO-A-kasser har lokale afdelinger, hvilket betyder, at de administrative udgifter naturligvis er større. Men der findes ingen umiddelbar forklaring på, hvorfor de alternative fagforeningers A-kasser rammer et prisniveau, der er svarer til LO-forbundenes niveau, da disse A-kasser ikke har flere lokale afdelinger end fx AC- og FTF-forbund. Men det vidner om, at de alternative A-kasser og tilhørende fagforeninger bevidst har valgt en prisstruktur, der gør, at de kun er billigst, når lønmodtagere vælger hele pakken dvs. både A-kasse og fagforening set relativt i forhold til konkurrenterne blandt LO-forbundene.

Tabel 6 viser forskellene i det faglige kontingent, med og uden fradragsloftet fra 2011. Det betyder, at 2011-priserne er beregnet efter skat i en situation, hvor skatteloftet på 3.000 kr. om året ikke gælder. Dermed opnås en merpris på de faglige kontingenter for medlemmerne af de udvalgte LO-forbund på

mellem 51 (HK) og 118 (NNF) kr. om måneden. Det betyder, at LO-medlemmerne betaler mellem 60 og 139 pct. mere i forhold til de alternative for fagforeningskontingentet, efter fradragsloftet trådte i kraft fra januar 2011. Det kan ligeledes fortolkes sådan, at den negative difference mellem LO-medlemmerne og de alternative ville være mellem 60 og 139 pct. mindre uden fradragsloftet. Hvis A-kasse-indbetalingen medregnes, ses det, at den relative merdifference mellem LO-medlemmerne og de alternative er mellem 18 og 23 pct. Det betyder, at den relative forskel i totalprisen mellem LO og de alternative ligger mellem 18 og 23 pct. højere med fradragsloftet i forhold til en situation uden et fradragsloft. Ved at medregne A-kasse kontingentet, modereres effekten af loftet på skattefradraget, men en øget relativ prisstigning mellem 18 og 23 pct. må stadigvæk betragtes som ganske betydelig.

Prisforskelle og prisforskydninger

Analysen viser først og fremmest:

- At der er en merpris mellem de aftalebærende organisationer på den ene side, og de alternative organisationer på den anden. Denne merpris er størst i forhold til LO og FTF og mindst for AC.
- At administrationsbidraget for A-kasserne (den variable pris) varierer meget. AC, FTF, og Lederne ligger generelt lavest, mens LO (på nær HK-A og El-forbundets A-kasse) er dyrest efterfulgt af de alternative, der kun er marginalt billigere. Dog er der store interne variationer mellem LO-forbundene. HK-A er markant billigere end fx NNF's A-kasse.

Det er tydeligt, at de relative forskelle i priserne på fagforeningskontingenter er steget efter indførslen af fradragsloftet pr. 1. januar 2011. De relativt største prisforskelle kan konstateres *efter at skatten er betalt*, da særligt de dyreste fagforeningskontingenter (LO og FTF) påvirkes negativt af fradragsloftet,

Tabel 6: Sammenligning af relative og absolutte prisforskelle på faglige kontingenter med og uden skatteloft, udvalgte LO-forbund og alternative organisationers gennemsnit, kr. pr./måned, 2011.

	Med skatteloft		Uden skatteloft		Merdifference (efter-før skatteloft)		Relativ difference inkl. A-kasse
	Kr.	Pct.	Kr.	Pct.	Kr.	Pct.	
NNF i.f.t. ALT	343	404	225	265	118	139	23
Dansk Metal i.f.t. ALT	320	376	240	282	80	94	21
HK i.f.t. Alt	234	275	183	215	51	60	13
3F i.f.t. ALT	297	349	225	265	72	84	19
FOA i.f.t. ALT	284	334	216	254	68	80	18
SL i.f.t. ALT	351	412	261	307	90	105	23
Dansk EI-forbund i.f.t. ALT	301	354	228	268	73	86	19

Kilde: Data fra fagforeningernes hjemmesider og Pensionsstyrelsen

hvilket ikke er tilfældet for de billigste (de alternative og AC). Det kan også konkluderes, at forskellen på LO-fagforeningerne og de alternative, når det gælder pris, er særligt stor, hvis der alene analyseres på fagforeningskontingentets størrelse. Udvalgte LO-medlemmer betaler månedligt mellem 234 og 351 kr. mere efter skat end det gennemsnitlige medlem hos de alternative fagforeninger. Dette kan, - alt andet lige - forklare, hvorfor medlemmerne bryder med dobbeltmedlemskab hos LO til fordel for faglig organisering i en alternativ organisation. Derimod kan det være vanskeligt at forklare bevægelser indenfor A-kasserne, da forskellene her er relativt marginale, jf. tabel 2. AC's og FTF's A-kasser kan tilsyneladende konkurrere på prisen, da det kan konstateres, at disse A-kassers, administrationsbidrag er lavere end både LO's og de alternative A-kassers administrationsbidrag. Det vidner om, at de alternative organisationer i høj grad nyder godt af en 'Ghent-effekt' (Böckerman og Uitalo, 2006; Due og Madsen, 2007; Clasen og Viebrock, 2008) og dermed lønmodtagernes manglende indsigt i den institutionelle forskel mellem A-kasse og fagforening. De alternative er således kun billigst, hvis man køber 'hele pakken'. Det er

derfor nærliggende at konkludere, at de alternative helt bevidst har valgt at lægge A-kassekontingent tæt op ad LO's A-kasse-priser.

Hvis der ses bort fra fradragsloftet indført i januar 2011, gælder det, at medlemmerne i LO-forbundene betaler mellem 51 (HK) og 118 (NNF) kr. mere om måneden, end de ellers skulle betale i forhold til de alternative. Det betyder således, at ikke blot er prisen på det faglige kontingent markant højere for LO-medlemmerne, den er yderligere blevet øget med mellem 18 og 23 pct. i forhold til gennemsnittet hos de alternative med indførslen af fradragsloftet i 2011.

Den sidste bemærkning går på lønmodtagerens muligheder for at gennemskue de totale prisforskelle. Eksempler på faktorer, der påvirker den enkeltes pris, er lokale variationer (klubkontingent, afdelingskontingent osv.), gebyrer i forbindelse med indbetaling (visse fagforeninger kræver gebyrer ved månedlig betaling frem for kvartalvis), rabat ved indmeldelse, rabat ved dobbeltmedlemskab osv. Øvelsen i denne analyse viser, hvor svært det er at frembringe 'nøgne' priser. Set fra et lønmodtagerperspektiv betyder det, at de aftale-

bærendes kontingentstruktur kan virke uigen-nemskuelig, hvor de alternatives prisstrategi er ganske åben og simpel.

Markedet for fagforenings- og A-kasse-ydelser – fra monopol til konkurrence

Det sidste årti har budt på en række politisk-institutionelle forandringer, som bl.a. udspringer af lovændringer på det arbejds-politiske område, der i høj grad påvirker, om lønmodtagere organiserer sig i en faglig organisation eller ej eller vælger at skifte fra en fagforening/A-kasse til en anden. I dette afsnit vil vi ikke analysere de enkelte poli-tisk-institutionelle forandringer i detaljer (se fx kapitel 6 i Ibsen, Høgedahl og Scheuer, 2012), men fokusere på, hvilket konsekven-ser det har for 'markedet' for A-kasser og fagforeninger, og herunder forholdet mellem pris og fagforeningsydelser.

Først og fremmest refereres der i den vi-denskabelige litteratur ofte til en erosion af *Ghent-effekten*, der fulgte med ændringen af A-kasse-loven fra 2002 (Due og Madsen, 2007). Hertil kommer, at Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol d. 11. januar 2006 kendte arbejdsretslige eksklusivaftaler i strid med Den Europæiske Menneskerettig-hedskonventions artikel 11, der vedrører forsamlings- og foreningsfrihed (Scheuer, 2006; Hasselbalch, 2006). Senest i 2010 endte for-handlingerne mellem VK-regeringen og støt-tepartiet Dansk Folkeparti d. 24. maj med den såkaldte "genopretningsplan", der bl.a. lagde et loft over skattefradrag til faglige kontin-genter på 3.000 kroner pr. år, hvilket vil sige, at et fagligt medlemskab efterfølgende er ble-vet dyrere for de fleste aftalebærende forbund (Ibsen, Høgedahl og Scheuer, 2012).

De politisk-institutionelle ændringer har mar-kant forbedret konkurrencesituationen for de alternative organisationer, parallelt med at det er blevet lettere at være uorganiseret. Si-tuationen, før disse ændringer slog igennem, var kendetegnet ved et 'fagforeningsmarked'

med få udbydere, der alle havde et relativt snævert fagligt afgrænset revir defineret af mere og især mindre formaliserede grænseaf-taler mellem de faglige organisationer.

Man kan derfor – med afsæt i økonomisk teo-ri om markedsformer – argumentere for, at de politisk-institutionelle ændringer har flyttet markedsformen fra at indeholde få udbydere, der alle har været dominerende via et mono-pol på deres fagligt afgrænsede organisati-onsområder, til et marked præget af konkur-rence. Men hvilken markedsform er der tale om, hvordan vil et sådant marked fungere?

Markedsformen afhænger af, om de udbudte produkter er homogene eller heterogene. A-kasse-ydelserne er tilnærmelsesvis homo-gene, idet hovedparten af de udbudte ydelser er lovbestemte: Dagpengenes størrelse og varighed, rådighedstjek, jobsamtaler og vej-ledningsydelserne. Der kan dog være forskel på A-kassernes ydelser i forhold til at bringe de ledige tilbage til arbejdsmarkedet. Der er således på mange måder tale om et homogent produkt, der udbydes af forskellige A-kasser, hvilket taler for, at prisen på ydelserne skal være tilnærmelsesvis den samme, forudsat at markedet for A-kasse-ydelser er gennem-sigtigt, således at lønmodtagerne har et klart overblik over sammenhængen mellem de for-skellige A-kassers ydelser og deres priser.

Når det gælder prisen på fagforeningsydelser, er der imidlertid forskel på, hvilke ydelser de overenskomstbærende og de ikke-overens-komstbærende fagforeninger udbyder. De overenskomstbærende fagforeninger udbyder netop kollektive overenskomstydelser ved si-den af de individuelle serviceydelser, medens de ikke-overenskomstbærende organisationer stort set kun udbyder individuelle service-ydelser, såsom juridisk bistand i tilfælde af uenighed med deres arbejdsgivere og forskel-lige former for forsikringsydelser. Alminde-lig økonomisk teori vil dermed konkludere, at de overenskomstbærende fagforeninger

kan tage en højere pris for deres samlede fagforeningsydelser end de ikke-overenskomstbærende fagforeninger. Men problemet for de overenskomstbærende fagforeninger er, at de kollektive overenskomster i økonomisk teori behandles som 'kollektive goder', som man definitorisk kan modtage uden at betale for dem. Overenskomsterne på den danske arbejdsmarked er 'områdeoverenskomster', der dækker ansatte på de arbejdspladser, hvor arbejdsgiverne har tegnet overenskomst med en fagforening eller et forbund. Der er derfor ikke tale om 'medlemsoverenskomster', hvor det er en forudsætning for at modtage ydelserne, at du er medlem af den overenskomstbærende fagforening. Den økonomiske teori taler derfor om muligheden for 'Free riding' (Olson, 1965), hvor den enkelte lønmodtager kan nyde værdien af goderne uden at betale for dem. 'Free riding' kan bestå i en vandring fra de overenskomstbærende organisationer til de 'ideologisk alternative' organisationer eller til det uorganiserede arbejdsmarked.

De overenskomstbærende fagforeningers svar på 'Free riding' har historisk været at udvikle rene medlemsfordele i form af forsikringstilbud, rabatordninger, sommerhusudlejning og medlemsblade, men den type af produkter kan de konkurrerende alternative organisationer også udvikle og tilbyde, så det har ikke løst problemet med 'Free riding'.

Fagforeningsmarkedet er derfor vanskeligt at prisfastsætte, da der udbydes forskellige ydelser, og der er mulighed for Free riding: Hvordan skal de relative priser være mellem de overenskomstbærende udbydere og de ikke overenskomstbærende udbydere? Et væsentligt spørgsmål i relation til prisfastsættelsen er, hvordan den enkelte lønmodtager oplever de to typer af organisationers udbud af ydelser? Er det synligt og gennemsigtigt for lønmodtagerne, at der er tale om to forskellige typer af fagforeninger, der udbyder forskellige ydelser? Kender danske lønmodtagere forskellen på de overenskomstbærende

fagforeninger og de ideologisk alternative organisationer? Hvis forskellen ikke er synlig, og hovedparten af lønmodtagerne tror, at der ikke er forskel på, hvad eksempelvis KRIFA og Dansk Metal udbyder af ydelser – kollektive som individuelle – skal der heller ikke være forskel på den pris, som lønmodtagerne skal betale til de to konkurrerende organisationer. I den økonomiske mikroteori er det forbrugeren, der definerer, om der er forskel på to produkter, og ikke udbyderne. En forudsætning for, at de overenskomstbærende fagforeninger kan tage en merpris for deres ydelser er derfor, at lønmodtagerne rent faktisk ved og oplever i praksis, at de overenskomstbærende fagforeninger leverer flere ydelser af en højere kvalitet end de alternative organisationer.

Der foreligger ikke forskning, der på et solidt grundlag kan dokumentere, hvordan danske lønmodtageres kendskab er til forskellen på de overenskomstbærende og de alternative organisationers udbud af ydelser, kollektive som individuelle. Men det kan være en rimelig antagelse at forudsætte, at hovedparten af danske lønmodtagere har en viden om, at det er de overenskomstbærende fagforeninger, der forhandler og videreudvikler de kollektive overenskomster hjem, og derfor er berettiget til at tage en merpris for deres ydelser i forhold til de alternative organisationers priser.

Sammenfattende kan man derfor konkludere, at når det gælder markedet for fagforeningsydelser, er der ikke tale om et marked med 'fuldkommen konkurrence', idet en sådan markedsform ville forudsætte, at de udbudte produkter/ydelser var homogene, set fra et lønmodtagersyn. Markedsformen er derfor 'ufuldkommen konkurrence', hvilket giver de enkelte udbydere mulighed for at føre en selvstændig prispolitik. Men hvordan ser de relative priser ud, og hvor stor er hældningen på markedets samlede efterspørgselskurve? Det vil afhænge af, hvor stærk konkurrencen

er mellem udbyderne og hvor stor forskel 'kunderne' oplever, der er på de udbudte produkter. Opleves forskellene som meget store, vil kurven være meget stejl, omvendt vil små forskelle tale for en mere flad kurve.

Det centrale spørgsmål for LO-forbundene er således, hvor prisfølsomme deres medlemmer er og hvordan de reagerer på prisforskellen mellem deres eget fagforeningskontingent og de alternative organisationer fagforeningskontingenter. Svarer forskelle i medlemskabets værdi til prisforskellen? Eller skal prisforskellen mindskes og medlemskabets værdi øges for LO-forbundenes medlemmer, før afvandringen til de alternatives stoppes?

Prisforskelle på fagforeningsmarkedet og de overenskomstbærende fagforeningers mulige strategivalg

Prisdifferencerne mellem LO-forbundene, når det gælder fagforeningskontingentet, og de alternative er betragtelige, og – set fra LO-forbundenes synspunkt – er det logisk at konkludere, at disse differencer skal minimeres. Men det rejser så nye spørgsmål:

- Hvor meget skal differencerne minimeres?
- Hvor meget af prisdifferencen kan rationelt begrundes i LO forbundenes mere omfattende opgaver og bedre ydelser?
- Skal LO-forbundene forsøge at matche de alternative foreningers kontingentniveauer, eller kan mindre gøre det?

Der er ingen tvivl om, at en vis del af prisdifferencen på fagforeningskontingentet mellem de aftalebærende forbund og de alternative skyldes, at de aftalebærende forbund netop er – aftalebærende. Der er betydelige aktiviteter og dermed omkostninger forbundet med at forhandle, aftale og implementere overenskomster: forberedelse, medlemsmøder, urafstemning, og løbende administration og udvikling af de enkelte aftaler. Disse ak-

tiviteter og omkostninger har de alternative foreninger ikke, og det forklarer en del af prisdifferencen. Imidlertid er prisdifferencen betydelig og spørgsmålet er, om hele prisdifferencen kan forklares med disse ekstra aktiviteter?

LO-forbundene må imidlertid være klar over, at det antagelig ikke vil være muligt på denne måde at begrunde hele prisdifferencen. Derfor kan et muligt strategiskift se ud som følger:

- LO-forbundene må blive bedre til at redegøre for den ekstra værdi, deres overenskomstarbejde skaber for medlemmerne, bl.a. gennem et langt mere aktivt og effektivt arbejde for at sikre overenskomst- og tillidsrepræsentantdækningen af medlemmerne.
- LO-forbundene bliver nødt til at forholde sig til den kendsgerning, at de befinder sig på et (nyt) fagforeningsmarked, hvor der både konkurreres på prisen på ydelserne og ydelseernes kvalitet

Fremtidens konkurrencestrategi for LO-forbundene må derfor gå på to ben: De skal både 'blive billigere og bedre' (Ibsen, Høgedahl og Scheuer, 2012), hvilket betyder, at de ikke kan nøjes med at sænke prisen på deres fagforeningskontingenter, men også skal forbedre kvaliteten af deres ydelser, forstået som at højne værdien af medlemskabet for deres nuværende og kommende medlemmer.

Forbundenes prispolitik kan desuden differentieres mere, end den er i dag. Det kunne eksempelvis overvejes at gennemføre et særlig lavt fagforeningskontingent – svarende til de alternatives kontingentniveau – på de arbejdsområder, hvor der hverken er overenskomst eller tillidsrepræsentanter. Her leverer LO-forbundene ikke mere for pengene end de alternative, og prisen bør derfor være den samme. Kontingentet for ledige kan også reduceres, som det er for efterløunnerne, og der

kan være et særligt lavt kontingent for medlemmer, der er studerende, osv.

LO-forbundene – og på sin vis også de øvrige aftalebærende fagforeninger – skal derfor i fremtiden satse på en innovativ, udviklingsorienteret strategi, der *både* er pris- og omkostningsbevidst og kvalitetsbevidst, hvis

Referencer

- Albrechtsen, H. (2004), "The broken link – do trade unions represent the interests of the unemployed? Evidence from the UK, Germany and Denmark within the framework of the European Employment Strategy", *Transfer*, 10(4): 569-87.
- Berkowitz, M. (1954), "The Economics of Trade Union Organization and Administration", *Industrial and Labor Relations Review*, 7: 512-23
- Booth, A. (1985), "The free-rider problem and a social custom model of union memberships", *Quarterly Journal of Economics*, 100: 253-61.
- Bryson, A., B. Ebbinghaus og J. Visser (2011), "Introduction: Causes, consequences and cures of union decline", *European Journal of Industrial Relations*, 17(2): 97-105.
- Böckerman, P. og R. Uuitalo (2006), "Erosion of the Ghent System and Union Membership Decline: Lessons from Finland", *British Journal of Industrial Relations*, 44(2): 283-303.
- Clasen, J., og E. Viebrock (2008), "Voluntary unemployment insurance and trade union membership: Investigating the connections in denmark and Sweden", *Journal of Social Policy*, 37(3), 433-51
- Due, J. og J. Steen Madsen (2007), "Det Danske Gent-systems storhed – og fald?", i J. H. Pedersen og A. Huulgaard, red., *Arbejdsløshedsforsikringsloven 1907-2007: udvikling og perspektiver*, Jubilæumsskrift. København: Arbejdsdirektoratet.
- Due, J., J. Steen Madsen og M. Dalskov Pihl (2010), *Udviklingen i den faglige organisering: årsager og konsekvenser for den danske model*, Silkeborg: Silkeborg bogtryk.
- Elster, J. (1989a), *The cement of society*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Elster, J. (1989b), "Wage Bargain and social Norms", *Acta Sociologica*, 32: 113-36.
- Frege, C. og Kelly, J. (2006), *Varieties of Unionism. Strategies for Union Revitalization in a Globalizing Economy*, Oxford: Oxford University Press.
- Hasselbalch, O. (2006), *Foreningsfrihedsloven i kontekst organisationsret – organisationsfrihed - alternativ organisering*, 1. udgave, København: DJØF Forlag.
- Ibsen, F. (2008), *Fagbevægelsens fremtid udvikling eller afvikling? – En analyse af fagbevægelsens fremtidige medlemsudvikling og rekruttering og fastholdelsesstrategi*, Projektgrundlag. Aalborg: CARMA, Aalborg Universitet.
- Ibsen, F. Høgedahl, L. og S. Scheuer (2012), *Kollektiv Handling. Faglig organisering og skift af fagforening*, København. Nyt fra Samfundsvidenskaberne.
- Jacobsen, D.I. og J. Thorsvik (2002), *Hvordan organisationer fungerer*, København: Hans Reitzels Forlag.
- Nedergaard, P. (2005), *Arbejdsmarkedspolitisk Leksikon. Begreber, forkortelser, organisationer, partier og personer*, København: AOF's Forlag.
- Olson, M. (1965), *The Logic of Collective Action*, Cambridge: Harvard University Press.
- Pencavel, J.H. (1971), "The demand for union services: an Exercise", *Industrial and Labor Relations Review*, ILR Review., 24: 180-90
- Scheuer, S. (1986), *Fagforeninger mellem kollektiv og profession*, Frederiksberg: Nyt fra Samfundsvidenskaberne.
- Scheuer, S. (2001), "Uden overenskomst. Tre fagforeninger helt udenfor fagbevægelsen", Notat. November.
- Scheuer, S. (2003), "Frit organisationsvalg i AC - Et skridt frem"? *Samfundøkonomen*, 7: 29-37.
- Scheuer, S. (2004), "Hvad skal fagforeningerne gøre? Medlemskab, deltagelse og ønsker til den faglige organisation i det 21. århundrede", i P. Nielsen, E. Caraker og J. Magnussen, red., *Perspektiver på*

arbejdsmarked, virksomheder og medarbejdere, Aalborg: CARMA, Aalborg Universitet.

Schnabel, C. og J. Wagner (2005), *Determinants of Union Membership in 18 EU Countries: Evidence from Micro Data*, 2002/03 IZA Discussion Papers 1464. Institute for the Study of Labor (IZA).

Scott, R. (1981), *Organizations – Rational, Natural and Open System*, New Jersey: Prentice Hall.

Strøby Jensen, C. (2007), *Arbejdsmarkedets Relationer i Danmark*, København: DJØF Forlag.

Varian, H.R. (1993), *Intermediate Microeconomics*, Third edition, New York: W.W. Norton & Company, Inc.

Visser, J. (2002), “Why fewer Workers Join Unions in Europe: A Social Custom Explanation of Membership Trends”, *British Journal of Industrial Relations*, 40: 403-30.

Visser, J. (2006), “Union membership statistics in 24 countries”, *Monthly Labor Review*, 129(1): 38-49.

Udén, L. (1993), “Twenty-five years with The Logic of Collective Action”, *Acta Sociologica*, 36(3): 239-63.

Bilagstabel 1: Prisanalysens repræsentativitet blandt undersøgelsens udvalgte forbund

	Medlemstal 2011	Pct. af hovedorganisation	Akkumuleret pct.
Alternative:	200.219	100	-
KRIFA	101.935	51	51
Det faglige hus*	98.284	49	100
I alt	200.219	100	100
LO:	916.546	100	-
3F	301.172	33	33
HK	208.887	23	56
FOA	167.439	18	74
Dansk Metal	88.891	10	84
NNF	22.697	2	86
SL	34.192	4	90
Dansk El-forbund	22.715	2	92
I alt	845.993	92	92
AC:	189.694	100	-
DJØF	45.707	24	24
IDA (Ingeniørerne)	50.480	27	51
DM	26.682	14	65
Lægeforeningen	16.220	9	74
GL	11.465	6	80
I alt	150.554	80	80
FTF:	356.408	100	-
DLF	65.480	18	18
DSR	52.444	15	33
BUPL	53.866	15	48
Finansforbundet	46.059	13	61
I alt	217.849	61	61
LH (Lederne)	86.239	100	100

Kilde: LO medlemsstatistik (lo.dk), Danmarks Statistik (dst.dk)

*Indeholder: Fagforening Danmark, Funktionærer/ samt 2B – Billigst & Bedst